

SZEMLE

***Egy lapkiadási sikertörténet a 19. századból: a Vasárnapi Újság*, szerk. Hites Sándor, Radnai Dániel Szabolcs, Rózsaferi Zsuzsanna, Bp. MNMKG Petőfi Irodalmi Múzeum, 2024 (PIM Studiolo). 335, [3] p.**

A *Vasárnapi Újság* a 19. század második felének és a 20. század elejének egyik legsikeresebb magyar nyelvű lapja volt, majdnem hét évtizedes fennállása során rengeteg olvasóhoz jutottak el az egyes számai. Ennek ellenére a (sajtó)történet-írásban viszonylag kevesen foglalkoztak mélyfúrás jelleggel a periodikával, így a 2022 februárjában megtartott *Egy lapkiadási sikertörténet a 19. századból: a Vasárnapi Újság* című konferencia valóban hiánypótló módon igyekezett bemutatni a témára vonatkozó legújabb kutatási eredményeket. Az ott elhangzott előadások szerkesztett változatát veheti kezébe az olvasó e kötetben.

A kiadvány izgalmas előszavában a szerkesztők röviden ismertetik a *Vasárnapi Újság* megszületésének körülményeit. 1854-ben, egy rendkívül vészterhes időszakban kapott engedélyt a lapra Heckenast Gusztáv, aki „a korszak irodalom-, tudomány- és művészettörténetének legfajszúlyosabb sajtóforrásaként” (7.) pozicionálta az újságot a korabeli sajtópalettán. Heckenast kezdeményezése azért is lehetett sikeres, mert a lap eleve került a politizálást akkor, amikor ez tilos volt, ráadásul a kiadó rá is érzett arra, hogy a piacról hiányzik egy, a közmívelődést szolgáló periodika. A *Vasárnapi Újság* évtizedeken keresztül ellátta a közönséget érdekes és tartalmas olvasnivalóval, színvonalas ismeretterjesztést folytatott, miközben a műveltség megőrzése és terjesztése révén nemzetmentő feladatokat is ellátott a válságos időkben. Ezt a méltatlanul alulértékelt lapot ismerhetjük meg a kötetben közölt tizenegy tanulmány segítségével.

Császtvay Tünde az újság indulásának körülményeit tárja fel, arra keresve a választ, hogyan sikerült a szerkesztőgárdának az 1860-as évek közepére az egyik legsikeresebb sajtótermékké tennie a *Vasárnapi Újságot*. Megállapításai szerint a szerkesztők nemcsak a folyamatosan változó körülményekhez igyekeztek igazodni, hanem az olvasói elvárásokat is megpróbálták felderíteni, miközben a sajtópiacra dűlő versenyre is tekintettel kellett lenniük. A szerző az 1854 és 1867 közötti szerkesztői megnyilvánulásokat elemelve vizsgálja a lap sikerének okait.

Rózsaferi Zsuzsanna a *Vasárnapi Újság* fénykorát (az 1867 és 1905 közötti időszakot) tekinti át. A tanulmány rámutat arra, hogy a technikai újítások és a sajtóban lezajlott paradigmaváltások mellett a lap 1870-es évektől megerősödő gazdasági háttere is segítette az újság presztízisének emelésében, amihez hozzájárult a rendkívül agilis Nagy Miklós szerkesztői tevékenysége is. A szerző Nagyot rendkívüli tájékozottsággal, műveltséggel, szorgalommal és teherbírással rendelkező értelmiségiként mutatja be, aki szükség esetén saját maga járt az általa kiszemelt tudósok és művészek után, alkotásra ösztönözve őket.

Sárai Szabó Katalin arról értekezik, milyen szerepe volt Szász Károlynak (költő, műfordító, lelkész, kultuszminisztériumi osztálytanácsos, tudományos társaságok tagja) a *Vasárnapi Újság* működtetésében. Szász jó barátja és íróháza volt az első szerkesztői gárda tagjainak (Pákh Albert,

Gyulai Pál, Jókai Mór), akikkel együtt a lapot a nemzeti identitás megőrzésének és kiépítésének eszközként tette. Ezt a célt szolgálták azok az élet- és jellemrajzok is, amelyeket Szász Károly vetett papírra, s amelyekkel példaképeket is igyekezett az olvasók elé állítani.

Radnai Dániel Szabolcs a *Vasárnapi Újság* fennállásának első időszakában közölt tájleíró, utazásokat megörökítő szövegeket, és a hozzájuk kapcsolódó illusztrációkat veszi górcső alá. A szerző alapvetése szerint a korabeli sajtókultúra jelentős súllyal volt jelen a nemzetépítésben, aminek fontos részét alkotta a tér nemzetiesítése, ez pedig összekapcsolódott az utazási kultúra fejlesztésének szándékával. A szerkesztők elképzelései viszonylag hamar találkoztak a művelt középosztály érdeklődésével, így az ország- és népismereti leírások a lap egyik legnépszerűbb rovatát jelentették, s az újság szerkesztői az olvasóközönséget is ösztönözték a saját rajzaik beküldésére.

Klestenitz Tibor azt vizsgálja, hogyan jelentek meg a lap hasábjain a zarándoklatokat elmesélő beszámolók. A katolikus egyház próbálta megvédeni magát a modern kor kihívásaitól, de a küzdelemben a modern kor eszközeit is felhasználta. A helyzet különlegességét az is jelentette, hogy a fokozódó racionalitás ellensúlyaként a társadalomban is nőtt az igény a természetfelettihez való kapcsolódásra, így a zarándoklatok iránt is. Jóllehet a *Vasárnapi Újság*nak alapvetően a református felekezethez tartozó szerzők dolgoztak, a lapra a vallási türelem volt jellemző, s beszámolt a katolikusság főbb eseményeiről, vallási megnyilvánulásairól is.

Száz Pál írása az Osztrák–Magyar Monarchia által megszállt Bosznia-Hercegovina sajtóbeli megjelenítését elemzi, a *Vasárnapi Újság* különböző számai alapján. A Monarchia az önreprezentációjának fontos elemeként tekintett a tartományra, az ott elért eredményeket nem ritkán propagandacélokra használva. Ugyanakkor a sajtóban az „idegen”, „ egzotikus” vidékkel és lakókkal való megismerkedés is fontos szerephez jutott. A szerző kétféle módon közelíti meg a témát: egyrészt arról értekezik, hogyan alakult a tartomány imázsa a sajtóban négy évtized leforgása alatt, milyen módon retorizálta a *Vasárnapi Újság* a Bosznia-Hercegovináról kialakult képet, másrészt azt is bemutatja, milyen technikai fejlődésen mentek át az illusztrációk az adott időszakban.

Bollók János a *Vasárnapi Újság* egyik fontos vállalatáról, a technikai-ipari újítások népszerűsítéséről szól. Tanulmányában azt tárja fel, hogy az 1885-ös, mára szinte teljesen elfeledett Országos Kiállításról – amely a magyarországi ipar és mezőgazdaság korabeli állapotát tükrözte, s együttal az innovációk megismertetésére is szolgált – hogyan tudósított a lap, egészen az 1883. évi előkészületektől kezdődően. A szerző kimutatja, hogy az újságnak elévülhetetlen érdemei vannak a kiállítás sikerében, ugyanis részletes, tartalmas közleményekkel igyekezett az olvasóközönség figyelmét ráirányítani a tárlatra.

Borbás Andrea Ady Endre és a *Vasárnapi Újság* kapcsolatát elemzi. A költőt kettős cél vezette a lapban való publikálás terén: egyrészt ily módon nagyobb olvasóközönséget remélhetett a művei számára, másrészt viszont – és ez tűnik fontosabb motivációnak – gazdasági okokra is hivatkozott. A reményei viszont nem váltak teljes mértékben valóra, mert az újságnak dolgozó konzervatív írók közül többen nem kívántak közösséget vállalni vele, és az olvasóközönség egy része sem értette meg a verseit.

Horváth Zsuzsa ugyancsak egy művész, Kaffka Margit és a lap viszonyát ábrázolja. A szerző rávilágít arra, hogy habár az író a *Nyugat* elkötelezett munkatársa volt, a *Vasárnapi Újság* részére is több művet alkotott, például itt jelent meg folytatásokban a *Színek és évek* című regénye. A *Vasárnapi Újság*ot Kaffka tudatosan használta, a lap segítségével igyekezett minél több olvasóhoz eljutni, megerősíteni az anyagi helyzetét, nem mellesleg pedig az írói kánonba való bekerülését is részben e sajtóterméknek köszönhetette.

Wirág András arról értekezik, mit jelentett Krúdy Gyula számára a *Vasárnapi Újság*gal való együttműködés. Az írónak a 20. század elejére ugyan már rengeteg cikke megjelent a különböző periodikákban, és köteteket is közreadott, mégsem jött el számára a nagy áttörés. 1905-ben, az új főszerkesztőnek köszönhetően Krúdy publikációs lehetőséghez jutott a *Vasárnapi Újság*ban, és bár

a lappal való kapcsolata 1920-ig megmaradt, az sosem volt számára igazán fontos periodika. 1910 után lazulni kezdett az író és a lap viszonya, amiben szerepet játszott többek között Krúdy „sztárrá” válása, illetve a publikálási lehetőségek gyarapodása is.

Vörös Boldizsár a *Vasárnapi Újságnak* a Tanácsköztársaság idején a túlélésért folytatott küzdelmét mutatja be. A direktórium több tagja is úgy látta, hogy a polgári lapok egy részét fel lehetne használni a kommunista eszmék terjesztésére, ezért nem tiltották be őket. Ily módon a *Vasárnapi Újságot* is átalakították, a lapot igyekeztek a szócsovévükké tenni. Az újság ekkoriban számos baloldali szerző műveiről közölt irodalomkritikákat, könyvismertetéseket, így próbálva életben tartani a lapot, de az egyes munkákról szóló bíráló megjegyzések azt is mutatták, hogy a *Vasárnapi Újság* nem szolgálja ki elvtelenül az új rendszert.

A fent ismertetett kötet egy korszakos jelentőségű, több nemzedék ismeretgyarapítását meghatározó, az utókor által mégis talán kevés figyelemre méltott periodikájának történetéről közöl tanulmányokat. A kiadvány felépítése alapvetően tematikus, de az írások időrendben követik egymást, így – bár nem a *Vasárnapi Újság* teljes történetét kapjuk, de – a szerkesztési elvnek köszönhetően kirajzolódik egy történeti ív. Habár a tanulmányok egy része látszólag kevésbé fontos témákat boncolgat, ezek a kérdések valójában nagyon is jelentősek, hiszen a segítségükkel bepillantást nyerhetünk egy, a maga korában rendkívül népszerű lap szerkesztési módszereibe, feltárul a periodika témagazdagsága, megismerhetjük az olvasók érdeklődési köreit, a *Vasárnapi Újság* fenntartásában közreműködők motivációit, lehetőségeit, gazdasági kényszerpályait is. A kötetben olvasható dolgozatok remélhetőleg további vizsgálódásokra ösztönzik majd a kutatókat, és akár a *Vasárnapi Újság* teljes története is megismerhetővé válik.

BODNÁR KRISZTIÁN

Angelo Poliziano, *Levelek I–IV. könyv*, fordította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Frazer-Imregh Monika, Bp., Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan, 2024. 318 p.

„Miért érdemes egy 15. századi firenzei humanista, közelebbről a költő, műfordító, filológus és filozófus Angelo Poliziano levelezését olvasni?” – teszi fel a kérdést a mű fordítója a bevezető elején. A kérdésre már a bevezetőben kimerítő választ kapunk, és a fordító információgazdag és részletes leírásának köszönhetően az olvasó azzal az érzéssel fejezi be annak olvasását, hogy már alig várja, hogy bizonyos leveleket elolvasson. Bizonyosakat, mert a szerző a bevezetőben többek között tartalmi válogatást ad a levelekből. Kölcsönvéve és kicsit átalakítva az első könyv első levelének elején szereplő kifejezést: így serkentve olvasói szerény étvágyát. Tény, hogy már a bevezető első, fentebb idézett mondatából látszik: az olvasó igen sok mindent megtudhat csupán a könyv bevezetőjéből is, és a levelek révén nem kis mértékben nyer betekintést a humanisták által használt emelkedett kifejezések, illetve az ily módon levelezést folytató Poliziano és kortársai világába.

Mielőtt belemerülnénk a bevezető, majd a mű tárgyalásába, illendő, hogy annak szerkezetét ismertessük. A logikusan és jól követhetően felépített, gördülékeny stílusú, élvezetesen olvasható és emellett ismeretek szerzésére, illetve azok elmélyítésére szolgáló, minden igényt kielégítő bevezetőt Poliziano hasonlóan megalkotott, nem csupán az elengedhetetlen adatokban gazdag életrajza követi. (A bevezető 10 oldalt, az életrajz 5 oldalt tesz ki, mindkettő tekintélyes jegyzetapparátussal rendelkezik.) Ezek után következik a levelek négy könyve. A levelek, illetve levélfüzérek címetteik szerint csoportba vannak rendezve, róluk az egyes csoportok előtt rövid ismertetőt is találunk. Ez szintén a várhatónál jóval több információval teszi gazdagabbá az olvasót. A leveleket bőséges jegyzetapparátus, majd irodalomjegyzék követi, a művet névmutató zárja. Nem lehet említés nélkül